

DRAHEIM, Wilhelm Leopold Draheim von Kenyhecz in Ungarn

Auszug Szűcs · Aus Jenő Szűcs, A SZEPESI KAMARIA LEVÉLTÁR 1567 - 1813,
bei AKADÉMIAI KIADÓ, Budapest 1990, ISBN 963 05 5876 9

Einleitung auf [Seite 5](#):

ELŐSZÓ

A Magyar Országos Levéltár negyven esztendeje többek közt arra vállalkozott, hogy nagyobb terjedelmű és értékes tartalmú irategyütteseiről, azok keletkezéséről részletesebb ismeretéseket készítsen a történeti források után érdeklődők, valamint a kutatók számára. E cél megvalósításának, amelynek során már több terjedelmes leltár született, egyik eredményét a jelenlegi kötet kapja kézhez a olvasó.

A munka nyers kéziratát még az ötvenes-hatvanas évek fordulóján készítette el a Magyar Országos Levéltár akkori dolgozója: *Szűcs Jenő*. A szerző pályája azonban más irányba fordult, ezért csak a nyolcvanas évek közepén vehette újra tervbe, hogy kéziratát végleges formájúra dolgozza át. Szomorú, hogy ebben váratlan halála megakadályozta.

A feladatot, hogy a kéziratba beledolgozott ismeretanyag közkinccsé válhasson, munkatársai önzetlen közreműködését is igénybe véve, e sorok írója vállalta. Az átdolgozás szervezeti és technikai feltételeit *Pap Gábor* és *Ress Imre* teremtették meg, az irategyüttes szerkezetére vonatkozó adatok pontosságát és helyességét pedig az anyag jelenlegi referense: *Fábiánné Kiss Erzsébet* ellenőrizte, illetve végezte el szükségesnek talált kiegészítésüket. Mindhármuknak köszönet érte!

Az átdolgozás során szem előtt tartottuk, hogy a kézirat olyan szellemi terméke szerzőjének, amelynek lényegi módosítása, mondandójának változtatása megengedhetetlen. Ezért a szerzői munka arra szorítkozott, hogy az alapszöveget csak olyanmértékben korrigálja, amely feltétlenül szükséges ahhoz, hogy a sorozat egysége, amelybe e kötet tartozik, még biztosítható legyen. Ennek megfelelően az átdolgozás az eredeti terjedelem rövidítését, a megfogalmazások pontosítását, valamint mellőzhetetlen adatok betoldását jelentette.

A kötetet, remélve, hogy jó szolgálatot teszünk vele a magyar tudománynak, *Szűcs Jenő* emléke előtt is tisztelegve bocsátjuk útjára.

Varga János

Textabschnitte in denen Wilhelm Leopold Draheim Erwähnung findet:

[Seite 109](#)

.....

f) Kincstári uradalmak

Az 1670-től meginduló nagyarányú konfiskációk teremtették meg a feltételeket a kamarai uradalmi gazdálkodás kiszélesítéséhez. Az elkobzott (kisebb részben kihalás folytán a kincstárra szállt), az országgrész különböző területein szétszórta fekvő birtokokból az adminisztráció, majd kamara kiválasztotta a legértékesebbeket, azokat nagyobb uradalmakká tömörítette, élükre kamarai tisztviselőket helyezett. Az újonnan kialakult kincstári uradalmak jellege és funkciója az előző évszázadhoz képest lényegesen megváltozott: immár nem egy-egy vár közvetlen ellátására rendelt, a végvárakhoz simuló várbirtokokról van szó, hiszen a végvárak két évtized alatt elvesztették korábbi szerepüket, és a kilencvenes években meg is szűntek.

Az új uradalmak lényegesen nagyobbak a korábbi várgazdaságoknál, a fő törekvés a jövedelmezőbb gazdálkodás bevezetése, majorságok kialakítása, a pénzjövdelem emelése; a jövedelmekkel pedig a szepesi kamara központilag rendelkezik. Az uradalmak szervezésénél a fő ösztönző, mozgató erő e korszakban az a tény, hogy a megszálló idegen katonaság terménnyel való ellátása - a kiszélesített élésügyi szervezeten keresztül - nagyrészt a szepesi kamarára várt, másrészt a katonai megszállás a pénzjövdelem emelését követelte.

Weiter auf Blatt 2:

Stand: 30.07.2003

Copyright: Horst Draheim e-Mail: horst.draheim@web.de

A XVII. századi nagyméretű eladományozások következtében 1670 előtt csak Kálló és Szatmár körül voltak számottevőbb váruradalmak. A 70-80-as években ezek mellett Murány, a Szepességben (volt Csáky-féle birtokok), Diósgyőr, Nagybánya, Sóvár, Szomoinok körül terülnek el jelentősebb kincstári uradalmak (az utóbbi három szoros összefüggésben a megfelelő bányaszervezettel), majd a kilencvenes évek derekán a budai adminisztrációtól átszatolt nagyváradi uradalom került a szepesi kamara irányítása alá. 1688-1694 közt, majd 1701-1703-ban a hatalmas Rákóczi-birtokkomplexum (Tokaj, Patak, Regéc, Munkács, Sáros, Makovica, Ónod) és Bercsényi ungvári uradalma is a kamara felügyelete alá jutott, bár itt egy közbeiktatott adminisztrátor gondoskodott az uradalmak további egységes irányításáról. 1711 után az újra konfiskált Rákóczi - Bercsényi stb. uradalmakkal

Fortsetzung des Kapitels auf Seite 110:

együtt (a szatmári béke után mindjárt eladományozott javak nélkül) a következő, részben átszervezett, átcsoportosított uradalmak tartoztak az adminisztráció alá:

Munkács, Szentmiklós, Ungvár, Tokaj, Diósgyőr, Várad, Ónod, Nagybánya, Szatmár, Sóvár, Kálló, Szomolnok és a szepesi uradalom. A legnagyobbak (Munkács, Ungvár, Tokaj, Várad) átlagos évi jövedelme 10.000 forint körül, a kisebbeké 26.000 forint közt mozgott.

A felszaporodott kincstári uradalmak irányítása már a hetvenes években megkívánta egy, a szepesi adminisztrátor alá rendelt, de valamennyi uradalmat mégis bizonyos részleges önállósággal, egységesen irányító, közbeiktatott hivatal felállítását.

Ez volt a *kincstári javak prefekturája*, élén az 1674-ben vagy 1675-ben kinevezett **Draheim Vilmos** (praefectus bonorum fiscalium). Az állás fontosságát mutatja, hogy fizetése csaknem elérte a tanácsosokét. A praefectus közvetlenül érintkezett az uradalmak élén álló provizorokkal, de a felsőbb irányítást az adminisztráció tanácsától kapta, az adminisztráció tehát a praefectuson keresztül gyakorolta az uradalmi igazgatást.

A prefekturában 1677-től egy számvevő (exactor rationum) dolgozott, az uradalmi számadásokat ugyanis nem a levéltár, hanem a prefektura vizsgálta meg és terjesztette elfogadásra a tanács elé. A hivatal frásbeli munkáját jegyzők (notarii oeconomicae) végezték. A praefectusnak több lovasszolga állt rendelkezésére (**Draheim** 1682-85-ben Thököly kassai kamarája alatt is tovább szolgált). A praefectura a kamarává történt átszervezés: 1690 után is fennmaradt, csupán külön számvevőségét olvasztották be 1695-ben az egységes számvevőhivatalba. A Rákóczi-szabadságharc leverése után egy ideig szükségtelenné tartották a külön közbeiktatott hivatalt, de 1717-ben a sokirányú gazdasági feladatok mégis rákényszerítették az adminisztrációt annak megszervezésére. A számvevés a központi számvevőségnél maradt.

Az egyes uradalmak élén udvarbíró (provisor) vagy - a legnagyobbak élén - felügyelő (inspector) állt; alattuk a hagyományos, az uradalom kiterjedtségétől függő létszámú személyzet (számadó, esetleg külön pénztáros, kulcsár, sáfár, ispánok, erdőkerülők stb.) szolgált. Az uradalmi tisztviselői hálózatot az adminisztráció, majd kamara jelölte ki, és ennek alapján nevezte ki az uralkodó.

A praefectus feladata volt (a kamarai tanács állandó irányítása alatt) a provizorok munkájának irányítása, személyes ellenőrzése, az uradalmak összefrása, felbecslése, a majorsági gazdálkodás, s egyáltalán az uradalmak jövedelmezőségének fejlesztése, a gazdasági építkezések, meliorációk eszközzése, a jobbagység bizonyos fokú védelme az uradalmi tisztviselők túlkapásaival és a katonaság kihágásaival szemben stb., tehát az uradalmak igazgatása és ellenőrzése. Minden fontosabb uradalmi ügyben jelentést kellett tenni a kamarai tanácsnak, és a végső döntést az hozta meg.

Ha a korábbinál jóval szélesebb alapokon fejlődött is ki az uradalmi gazdálkodás, sok nehézség és döccenő akadályozta kibontakozását. A 70 - 80-as évek szinte megszakítatlan hadi állapota, a császári és kuruc seregek dúlásai nem éppen ked-

Fortsetzung des Kapitels auf Seite 111:

veztek a gazdálkodás jövedelmezőségének. Ilyen téren a kilencvenes években, a századforduló körül, majd még inkább 1711 után tapasztalható komolyabb fellendülés. A hetvenes években az adminisztrátor még azt panasolja, hogy a fiskális uradalmakból pénzbevételre jóformán nem lehet számítani (a terményjövedelmet egészében a katonai magtárakba szállítják be), a nyolcvanas évek végén átlagban már évi 20.000 forint jövedelemmel számolnak, ez 1700 körül időnként 30.000 forintra emelkedik, az 1710-es évek végén pedig az évi jövedelem 60.000 - 70.000 forint közt mozog. Az uradalmak jövedelmébe jelentős mértékben bozzájárult, hogy a legtöbb bevételt jelentő *kisebb királyi haszonvételeket* a kamara igyekezett saját kezelésben kiaknázni (másokat bérbé adott), így több uradalomban saját kezelésben levő italmérések, sörbázak, mészárszékek, malmok működtek.

Ende dieses Kapitels

Weiter auf Blatt 3:
Seite 222

Egykori számvevőség levéltárának töredékei

E 705. SZÁMVEVŐSÉGI IRATOK

1551-1779

11 csomó

1. A kamarai számvevőség iratai és számadásai 1560 -1779, 3 csomó
2. A kincstári javak, uradalmak praefectusának iratai, 1565 -1767, 4 csomó
3. A kincstári szőlők felügyelőjének iratai, 1576 -1764, 1 csomó
4. Vegyes iratok, 1549-1777, 3 csomó

A szepesi kamarai számvevőség, pénztár és az alája rendelt tisztviselők és hivatalok töredékesen fennmaradt, más *állagokból előkerült* iratai és számadásai tartoznak ezen mesterségesen kialakított állagba. Az anyag négy részre tagolódik. Az első csoport azokból az iratokból áll, amelyek egyrészt a számvevőség ügyviteléről, személyzetéről adnak felvilágosítást, másrészt a számvevőséghez írott utasításokat és a kamarai gazdálkodás egészéről összefoglaló jellegű számadásokat tartalmaznak. A bécsi udvari kamara rendeletei csak az 1741-1771 közötti időből, a szepesi kamarai tanácsi utasítások a XVI. századtól, 1571-től kezdődően maradtak fenn.

Ez nem jelenti azt, hogy valamennyi utasítás megmaradt. Igen töredékes mind a kamarához intézett beadványok, mind az erre adott válaszfogalmazványok sorozata.

Jelentősek a kamarai gazdálkodás és a pénztár egészét tükröző kimutatások és az ezekre vonatkozó számadásvizsgálati (cenzura) iratok. Ezek nem rendszeresen vezetett számadáskönyvek, hanem általában alkalmanként készített kimutatások. A kamarai alkalmazottak hagyatéki iratai szintén bepillantást engednek az egyes hivatalok pénzügyleteibe, mert a tisztviselőkkel szemben támasztott követelések elintézésekor pontos kimutatást készítettek az általuk kezelt összegekről is.

A szepesi kamara számvevőségében is volt a pozsonyiéhoz hasonlóan német és latin nyelvű szerkezeti tagozódás. Az 1716. júliusi fizetési jegyzékben pl. szerepelt coadjutor latinus és germanicus, accessista latinus és germanicus (E 154. 1716. július No 28.).

A második csoportban a kincstári javak igazgatójának - praefectus bonorum fiscalium - iratai és általában a kamara által kezelt uradalmakra vonatkozó iratok találhatóak. A praefectus officium oeconomicum-ja szoros kapcsolatban állt a számvevőséggel. Egyes igazgatóknak különösen nagy mennyiségben maradt fenn anyaga, így például **Wilhelm von Draheimnek**, aki maga is érdekes személyiség volt. Ide nyertek beosztást az uradalmakra vonatkozó különféle iratok: bérletek ügyei, leltárak, gazdasági kimutatások, valamint a Wesselényi - Nádasdy-összeesküvés felfedése és a Rákóczi-szabadságharc leverése után elkobzott birtokok leltárjai, becsúii. Utóbbihoz szorosan kapcsolódik a Libri bonorum fiscalium (E 706.) állagának adathalmaza.

Fortsetzung des Kapitels auf Seite 223:

A tekintélyes és már akkor régóta világhíres tokaji szőlők és borok kezelésére az inspector vinearum felügyelt. A harmadik csoportot az ő iratai alkotják. A negyedik, vegyes csoportba kerültek a kamarai gazdasági, igazgatási területre vonatkozó egyéb iratok. Az anyag fele a kamarai hajdúk napidíj-elszámolásaiából áll. A többi irat a harmincadokra, a sóügyre, az egyházi dézsmára, a megyékre és a városokra vonatkozik. Találhatók itt leszakadt mellékletek: nyugták, elszámolások is.

A számvevőségi iratok cím alatt összefoglalt szepesi kamarai gazdasági iratok minden csoportja csak darabonkénti átnézéssel kutatható. Az egyes gazdasági ágazatok tisztviselőinek jelentései a Repraesentationes (E 254.), a kamara hozzájuk intézett válaszai a Minutae (E 244-245.) állagokban találhatóak.

Ende dieses Kapitels.

Weiter auf Blatt 4 mit Archiv-Informationen auf Seite 266

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK JEGYZÉKE

Magyar Országos Levéltár

Magyar Kincstári Levéltárak

Magyar Kamara Levéltára

- E 21. Benignae Resolutiones
- E 23. Litterae camerae Scepusiensis
- E 41. Litterae ad cameram exaratae
- E 136. Diversae instructiones
- E 156. Urbaria et conscriptiones
- E 554. Váriosi és kamarai iratok

Szepesi Kamara Levéltára

- E 244. Minutae (expeditiones camerales)
- E 249. Benigna mandata
- E 264. Memoriale quadripartium pro rationista Pobest

Ende der Abschrift.